bedacht zijn ten deze betering aan te brengen.

Laat men de Christelijke Gereformeerde kerken onzerzijds bij dit moeilijk proces niet storen.

Zij hebben thans een ernstige en hachelijke taak te volvoeren, en niets zoozeer als het concentreeren van hun beste krachten is thans noodig, om deze taak tot een goed einde te brengen.

Hoe minder wij ons daarin mengen, des te beter.

Laat onze broederen dezen arbeid *en famille* afdoen.

En dan eerst, als het fatale Reglement van 1869 eenmaal de wereld uit zal zijn, laat hen ons dan eigener beweging zeggen, wat zij alsdan van ons verwachten.

Dan, maar ook dan eerst, zal aan onze kerken weer de beurt van spreken zijn. God geve, dan met een beteren uitslag!

In het eerst kon het niet anders, of wij, als de jongst opgetredenen, moesten het intiatief nemen. Dat eischte onze verhouding tot de Dordtsche Kerkenordening, en ook de noodzakelijkheid, om te toonen dat we gaarne de minsten waren.

Maar thans is dit anders.

Thans staat het gelijk, en rust op hen, als *de ouderen* de plicht, om den weg te banen; en de lezing van dit Rapport laat wel den indruk achter, dat iets van dien plicht nu reeds gevoeld wordt.

En dan zullen er wel drie, misschien vier jaren verloopen, eer beide groepen van kerken eindelijk komen tot wat Gods Woord en de Kerkenordening gebiedend eischen; maar deze jaren zullen daarom niet verloren zijn.

Juist door dat rekken van den tijd, zal veel gevoeligheid afslijten. Men zal zich over en weer meer aan het denkbeeld van saamleven gewend hebben. Er zal beter waardeering van het wederzijdsch bedoelen komen. En de altoos nijdige vrees van door de wederpartij beet te worden genomen, zal voorgoed uit de harten der broederen wijken.

Alles wel gewikt en gewogen zijn we dus met het verkregen resultaat nog niet zoo onvoldaan.

Had men in dit Rapport tot de kerken gezegd: „Uw Reglement is kostelijk, maar offert het om der broederen wil op!" dan zouden we gewanhoopt hebben.

Maar nu het Rapport integendeel zegt: „Uw Reglement is *in geen geval* houdbaar. Zoo het al niet weg kan, moet het toch in elk geval *in zijn beginselen gewijzigd*. En dit raden we u, niet om der broederen wil, maar *ter wille van uzelven!*" — nu hebben we goeden moed.

Nu het Reglement valt, niet als offer ons gebracht, maar als maatregel van zelfbehoud, wordt de zaak gezond.

Aan ons blad viel in deze zomermaanden de eere te beurt door een dame bestreden te worden.

Mevrouw Elise van Calcar bood ons hare critiek in de 7e afl., 13en jaargang van het tijdschrift: *Op de grenzen van twee werelden*.

Voor wie gewend is aan de felle strijdmanier van manlijke tegenstanders, heeft het iets zachts en zoets de borst te ontblooten voor den met teedere gratie en innemende elegantie toegebrachten floretstoot der vrouw.

Natuurlijk pareert men zulk een stoot niet.

Men is meer toeschouwer en bewonderaar dan tegenpartij, en men vraagt zich een oogenblik af, hoe heel anders het in den strijd der geesten toch toe zou zijn gegaan, indien de man het kind gebakerd en de vrouw de pen gehanteerd had.

Dat Mevrouw Elise van Calcar onze opstellen „over het Graf" begrepen heeft, zal daarom nog geen kenner licht beweren. Dat ze van „tekstcritiek" spreekt, zonder te vatten wat dit is, merkt men aan haar woordenkeus. Ze is op wetenschappelijk terrein blijkbaar nauwlijks dilettante.

Maar wie duidt haar dit euvel, waar hij deze leemte zich zoo ruimschoots vergoed ziet door den rijken schat van phantasiebeelden, dien zij onder spiritistische inspiratie voor u uitstalt.

Het is metterdaad interessant, eens kennis te maken met de wereld van voorstellingen, waarin zulk een spiritistisch bezielde vrouw van talent ongemerkt is overgegleden; vooral waar, gelijk bij Mevrouw Elise van Calcar, deze caleidoscoop der verbeelding nog beschenen wordt door een naschemering van Christelijken glans.

En toch, hoeveel schitterends deze vrouwelijke apostel van de nieuwmodische doodenbezwering, in haar zoo schuchtere critiek, ook voor ons oog deed voorbijgaan, toch laat ze ons, na afloop harer séance, onbevredigd.

Bijna wekt ze zelfs een gevoel van weemoedige deernis in ons op.

En als we, na de lezing van haar boeiende philippica, aankloppen bij een eenvoudig moedertje, dat van al die geestenzienerij niets hooren wil, maar, met haar kinderkens om haar schoot, zich in stille vroomheid aan Gods Woord de ziel vertroost, dan maakt dat eenvoudige moedertje op ons toch een rustiger, een meer vrouwelijken, haast zeiden we een meer aantrekkelijken indruk dan deze zoo begaafde vrouw met haar geestencaleidoscoop.

Zóó zelfs, dat we bij het scheiden de stille bede nauwelijks onderdrukken: „Lieve Mevrouw Van Calcar, wat zoudt ge toch veel rijker zijn, veel hooger staan, veel meer zegen spreiden, als ge uw caleidoscoop in een hoekje op zolder kondt bergen, en met Gods Woord voor u opengeslagen, weer worden kondt als dat eenvoudige vrouwtje!"

Ds. Gravemeyer zond een nieuwe, en ditmaal een zeer lijvige aflevering van zijn *Leesboek over de Gereformeerde Geloofsleer* ter perse.

Ze handelt van *de Sacramenten*. Een zeer moeielijk stuk onzer belijdenis, waaromtrent ongelooflijk veel misverstand heerscht, en dat zoo broodnoodig gestadige toelichting behoeft.

Het verheugt ons daarom, dat Ds. Gravemeyer aan dit stuk van zijn leesboek zoo groote zorge heeft gewijd. Er is zooveel goede stof in saamgedragen en in beknopten vorm saamgeschikt, dat elk belangstellende zich nu rekenschap kan geven van elke bijquaestie. De uiteenzetting is als altoos helder.

Toch betwijfelen we wel eenigszins, of de lezer na voleindigde lectuur zeggen zal: „Nu ben ik er!"

Dit doel zou dan eerst bereikt zijn, zoo de quaestie der Sacramenten meer met ons bewustzijn, gelijk het thans gevormd is, in verband ware gezet.

Nu krijgt men den indruk, dat volledig en stipt de oude paden zijn afgeloopen, maar voor de brandende vraagstukken, die het leven van eigen kerk en eigen hart beroeren, blijft men vaak verlegen staan.

Dit belet ons intusschen niet Ds. Gravemeyer ook voor dezen arbeid dank te zeggen, en hem toe te bidden, dat de voltooiing van zijn arbeid hem nog vóór zijn sterven moge worden gegund.

KUYPER.

Uit de Pers.

Men leest in de *Hervorming*, onder het opschrift: *Een prediker van hooge geboorte*, dit:

»De meest aanzienlijke preeker in het Duitsche Rijk — aldus een blad daar te lande — was op 7 Juli ll. de Duitsche keizer aan boord van de *Hohenzollern*. Hij leidde eene geheele godsdienstoefening, sprak het gebed uit, las staande voor het met een vlag overdekte altaar, met heldere stem, eene korte preek en sloot met gebed en het »Onze Vader." Alle man aan boord moest de godsdienstoefening bijwonen. Ongetwijfeld heeft het Woord Gods, daar in het hooge noorden op reis naar Noorwegen verkondigd, uit zulken mond en temidden dezer grootsche, geweldige natuur, grooten zegen gewerkt."

Met deze woorden stemmen wij gaarne in. De jonge Duitsche keizer staat in den naam van kerkelijkheid en godsdienstzin. Of daaraan in waarheid beantwoorden Christelijke deugden, o. a. die van degelijkheid, waarheidszin, zelfbeheersching, barmhartigheid — om slechts deze te noemen; deugden, zonder welke godsdienstzin ten laatste een ijdel woord wordt, ziedaar wat ons niet voldoende bekend is. Maar veel pleit er voor, en het tegendeel is althans nog niet gebleken. Eene handelwijze als die van den keizer op de *Hohenzollern* kan, ja, een uitvloeisel zijn van niet veel meer dan sleur; een gevolg van de militaire overtuiging, dat godsdienst behoort tot den »dienst". Als wij getuigen zijn van het ongewone schouwspel, dat een keizer zelf de geheele godsdienstoefening leidt, dan *kan* zich de vraag aan ons opdringen, of niet het feit, dat deze jonge, krachtvolle, bijna overmoedige man gaarne zichzelven spreken hoort, deel heeft aan die verrichting? Ja, men kan ook denken aan louter ijdelheid, — om niet deze of gene beweegreden van nog minder edel gehalte aan onzen vorstelijken prediker toe te schrijven.

Maar liever zoeken wij naar beter grond, naar meer reine en ware bedoeling, naar eene behoefte aan vereering; eene overtuiging, dat plichtgevoel wortelt in den godsdienst.

En indien de keizer daarvan in den regel den indruk maakt op zijne omgeving, indien er geen openbare strijd is tusschen 's keizers privaat leven en zijne houding en handeling op dien Zondagmorgen als godsdienstig voorganger aan boord, — ja, dán zeggen ook wij gaarne: de verkondiging van het Woord Gods, uit dien mond en in die omgeving, heeft onbetwistbaar zegen gewerkt.

Daar is iets sympathieks in, om dien jeugdigen, machtigen vorst op Sabbatmorgen onbeschroomd het woord des Evangelies te hooren bedienen; hem aan boord van zijn vaartuig het gebed te hooren uitspreken in tegenwoordigheid en uit naam van zijn gansche bemanning, van bevelhebber en scheepsjongen beiden.

Wat al argwaan niet in het hart van dezen Modernen schrijver.

Wat moeite hebben deze heeren toch om »aan de oprechtheid van hun evenmensch te gelooven", als die evenmensch bijgeval orthodox is.

Doch bovendien, heel dit critiekje valt in het water.

Ook op onze schepen van oorlog toch, en evenzoo bij alle natiën die Protestant zijn, is het voorschrift van dienst dat de commandant de godsdienstoefening leidt.

Prins Hendrik was *niet* orthodox, en die deed het evenzoo, toen hij in de Middellandsche zee kruiste.

Deze verdachtmaking van een orthodox vorst had dus achterwege kunnen blijven.

Vooral een verdachtmaking gekleed in den vorm alsof men *niet* verdenken wilde.

We dwepen volstrekt niet met den Duitschen keizer. Zijn orthodoxie is de onze niet.

Maar hier zocht men iets bijzonders, waar niets bijzonders was.

KUYPER.

Officieele berichten uit de Ned. Geref. kerken.

Kort verslag van de vergadering der classis Amersfoort, op Woensdag 21 Augustus 1889.

Vier predikanten en dertien stemhebbende ouderlingen, vertegenwoordigende elf kerken, waren ter vergadering aanwezig.

1. Na opening met gebed en lezing van Gods Woord, werden de geloofsbrieven der afgevaardigden nagezien en goedgekeurd.

2. Tot praeses werd vervolgens gekozen Dr. G. van Goor, tot assessor Ds. I. Adriaanse en tot scriba ouderling J. H. de Waal Malefijt.

3. De omvraag, naar art. 41 der Kerkenorde, vond hierop plaats en gaf tot verschillende wenken en besprekingen aanleiding.

4. Hierop brachten de broeders Dr. G. van Goor en Ds. M. J. Bouman, als visitatoren, verslag uit van hunne werkzaamheden. Alle uitgetreden kerken waren door hen bezocht en de door hen opgedane ervaringen zeer bevredigend. Alleen bleek hun de wenschelijkheid eener betere regeling der gelden, waaromtrent door hen een voorstel op de agenda is gebracht.

5. Ds. Westerbeek van Eerten van Tienhoven brengt verslag uit namens de commissie, die belast is geweest met het beantwoorden der vraag, hoe de gelden te vinden voor de bezoldiging van een classicalen oefenaar. Genoemde commissie is in haar taak niet kunnen slagen en wordt diensvolgens van hare opdracht ontheven, zullende de betrokken kerken, indien zij zulk een oefenaar begeeren, zelven nadere voorstellen hieromtrent hebben te doen.

6. De broeders Ds. Adriaanse en Ds. Westerbeek van Eerten brengen vervolgens ter tafel een door hen ontworpen schema voor het oefenaarsexamen, zijnde een nadere omschrijving van art. 70 der Acta der Voorloopige Synode. Dit schema wordt in handen gesteld eener commissie, bestaande uit de broeders Ds. Bouman, Floor en De Ruig, die daarover in de volgende vergadering rapport zal uitbrengen.

7. Omtrent de *vacatuurregeling* in den ring Tienhoven wordt besloten, dat Zeist aan de kerk van De Bildt, Tienhoven aan Nichtevecht, en Tienhoven en Zeist gemeenschappelijk aan Westbroek en Maartensdijk hulpe zullen hebben te bewijzen, en wel zóó, dat iedere kerk om de zes weken éene beurt ontvangt.

8. Op voorstel der classicale visitatoren worden deputaten benoemd, om tegen de volgende vergadering een ontwerp tot regeling der vacatuurpenningen en schadeloosstellingen van de Bedienaren des Woords voor het waarnemen van predikbeurten en verdere te bewijzen diensten aan de vacante kerken, in gereedheid te brengen.

9. Voorts wordt nog bepaald, dat diakenen in het vervolg als toehoorders de vergaderingen zullen mogen bijwonen.

10. Als deputaten voor de kerkvisitatie worden benoemd de broeders Dr. G. van Goor en M. J. Bouman en als classicale deputaten de broeders Dr. G. van Goor en W. H. de Waal Malefijt.

11. Alsnu wordt overgegaan tot de keuze van een scriba voor een jaar, met bepaling, dat hij na afloop van dien tijd, niet zal mogen worden herkozen. Als zoodanig wordt benoemd ouderling J. H. de Waal Malefijt.

XII. De vergadering wordt hierop met dankzegging gesloten.

J. H. DE WAAL MALEFIJT, *scriba*.

WETSINGE-SAUWERT. De kerkeraad mag berichten, dat men met den bouw der pastorie druk bezig is, en wij hopen vóór den winter onzen leeraar in een meer passende woning te zien. De pastorie wordt nu gebouwd in eigen beheer, onder bestuur van den architect C. H. Eldering van Suameer. Het bestuur der Kerkelijke Kas besloot daartoe, omdat de inschrijvingen boven de begrootingssom gingen, en nu is alleen het werkloon aanbesteed. De gaven vloeiden niet zoo toe, als wij hope hadden; maar er is overal veel te doen, en de Heere weet wat wij behoeven. Het werkloon is ongeveer aanwezig, maar de rekeningen der materialen wachten op uwe hulpe. Broeders! gedenkt onzer behoeftige kerk, die temidden van veel vijandschap en tegenkanting alle krachten inspant om staande te blijven, en zelve boven krachten offert voor kerk en school. Mogen wij die kerken, die nog niet voor ons collecteerden, vriendelijk aan onze circulaire herinneren, alsmede dat heeren Deputaten Synodi, adres den Weled. heer Hovy, ook gaven ontvangen voor Wetsinge-Sauwert?

Als 3e opgaaf verantwoorden wij wat tot dusver inkwam en is gestort bij den administrateur der Kerkelijke Kas. Van de kerk van Meppel ƒ 34.40, Goenga, Gauw en Offringawier ƒ 7.50, Vianen ƒ 10.92, Oosterzee (Fr.) ƒ 11.65, Benschop ƒ 7, Serooskerke (W.) ƒ 4.75, Soest ƒ 19.60. Voorts van N. N. te Amst. (Commelinstr.) ƒ 5, door J. H. St. te Zetten uit 't kerkzakje ƒ 1, door Ds. J. C. S. van Joh. de J. te 's-Hage ƒ 5, door Ds. F. L. C. te Rotterdam van Dina »weinig maar welgemeend" ƒ 0.50, uit Kampen van C. VI(?) ƒ 2.50, door vriendelijke bemiddeling van Ds. H. W. van Loon, van diversen uit Amsterdam ƒ 25, van de kerken van Beetgum ƒ 7.50, Helmond ƒ 1.47½, Wijckel ƒ 4, Zuidwolde ƒ 20.50; voorts van N. N. te Leiderdorp ƒ 1.50 en door Ds. Van Loon te Amsterdam, 2e storting in Augustus, ƒ 25.

God zegene de gevers en beschame voorts onze hope niet. Met dankzegging en aanbeveling,

namens den kerkeraad,
J. BOER SR.

AKKERWOUDE c. a. Tot dekking van de schuld voor de kerk alhier (zie nrs. 88, 91 en 96 der *Fr. Kerkb.*), kunnen wij thans met hartelijken dank verantwoorden:

Geheele of gedeeltelijke kerkcollecten: uit de kerk van Amsterdam, door Ds. H. W. v. Loon ƒ 40; uit de kerk te 's-Gravenhage, door W. v. Geert ƒ 25; door Ds. G. v. Kasteel uit Kollum ƒ 17.50; gecollecteerd te Gerkesklooster ƒ 31.30; Anjum ƒ 25.50; Metslawier ƒ 6.72½; Wommels ƒ 9.50; in eigen gemeente ƒ 19.35, aan nagiften ingekomen ƒ 58, waaronder twee giften van ƒ 25, een bewijs voorzeker dat, waar deze arme kerk een beroep doet op de offervaardigheid van andere zusterkerken, zij zelve zich van haar plicht weet te kwijten; van de kerk te Berlikum ƒ 5; van N. N. te V. ƒ 1; van N. N. te D. ƒ 5; door de wed. A. L. uit Sneek, van eene vriendin ƒ 5; van N. N. te L. ƒ 1; van N. N. te O. ƒ 0.50; door Ds. M. J. Dijk te B., van eenige vrienden ƒ 4.25.

Al den gevers, die in deze gaven hunne hand gehad hebben, zij naast God onze innige dank gebracht door deze regelen, terwijl het ons aanvankelijk eene verademing was, de hulp van menig broeder en zuster te ervaren.

Vergun mij echter nog een beroep te doen op de offervaardigheid der Christenen in ons land.

Met vrijmoedigheid durven wij getuigen, dat deze kerk hulp noodig heeft; verblijdt ons dan met uwe gaven; dewijl wij arm zijn, is onze hand spoedig gevuld.

Terwijl wij in dit blad geen ruimte meer durven vragen, gelieve de lezer de bovengenoemde nummers van de *Fr. Kerkb.* in te zien, om zich eigen te maken met de behoefte der kerk te Akkerwoude c. a.

Wij eindigen met de vraag: »Wie is er willig, heden zijne hand den Heere te vullen?" (1 Kron. 29 : 5*b*.)

Namens het bestuur der Kerkelijke Kas,
R. J. FEITSMA, *penningm.*
Broek o/d. Akkerwoude.

Zending.

HET OOSTEN.

I. *Vraagstukken.*

Gelijk Israel een opgericht teeken, zoo is het Mahomedanisme een der groote raadselen in de geschiedenis van het Godsrijk als in die der menschheid.

Vóór twaalf eeuwen uit Arabië opgekomen, onverwacht en onvoorzien, breidde het zich uit met de snelheid van de wilde vaart, waarin het Arabisch strijdros zijn ruiter door woestijnen en over bergen voerde; zijn ruiter strijder voor het nieuw geloof en om de wereldheerschappij tevens.

Ten ware het Gode behaagd had, goedgunstiglijk de vingeren te sterken, waarmeê het strijdtuig van Karel, den »hameraar", der Saracenen macht in 732 voor de poorten van Tours in Frankrijk verpletterde, het stoute plan om de Middellandsche Zee te omkringen door een Islamietisch wereldrijk zou gelukt zijn. Herhaald werd het stoute pogen, toen later de Turk de heerschappij in 't gebied van den Islam verkreeg. Van de oostzijde werd het beproefd en nog slechts twee eeuwen zijn voorbijgegaan, sinds van de torentransen der Oostenrijksche hoofdstad de wachtvuren zichtbaar waren der Ottomansche strijders, die ter bedevaart tegen het Christelijk Europa optogen. En wederom was het de hand Gods, die, door den Polenkoning Jan Sobiesky een redding schonk, waard om nog in onze dagen te zijn herdacht. Twee malen was het gevaar afgekeerd van den storm, die het Christelijk Westen zou hebben weggevaagd, gelijk hij in het Oosten het licht van den kandelaar had gebluscht.

Sinds zonk de beteekenis van het Mahomedanisme als staatkundige, als wereldmacht sneller nog dan het was opgekomen. Doch niet alzoo zijn beteekenis in zedelijken en godsdienstigen zin, zijn heerschappij over de geesten der volken.

Integendeel door krachtige propaganda, door volijverigen zendingsarbeid, waarbij de vorm uiteraard veel, het wezen der zaak ondergeschikt was, behaalde de Islam de eene verovering na de andere. Zag hij zich westwaarts den toegang afgesloten, het oosten en het zuiden boden geopende deuren en de dienaren des profeten gingen binnen Indië, Oost-Indië en China getuigen er van. In het hart van Afrika telt Mahomed zijn volgers reeds bij duizendtallen.

Als wellicht het grootste raadsel der geschiedenis ligt de Mahomedaansche wereld, »het Oosten", tusschen het Christelijk Europa en het heidensch Azië. Doch insteê van een overgang, vormt het een vasten, nog niet doorgedrongen scheidsmuur. En waar het geplant wordt, wortelt het zich aanstonds vast, en betoont zich een macht, die als een wal tegenover het Westersch Christendom oprijst en tegelijk als phalanx steeds dieper boort in het heidendom.

Zoolang het Mahomedanisme een wereldmacht vormde, aanvallend optrad, ook met stoffelijke wapenen zijn geestelijk gebied steeds verwijdde, werd van de zijde der Christenheid uiteraard aan geen zendingsarbeid op dit gebied gedacht. 't Waren de dagen waarin men gelijk onze formulieren 't nog voorschrijven, bad »voor die onder den paus of onder den Turk vervolging lijden".

En ook toen later de macht van den Islam in stoffelijken zin werd gebroken, was het nog altoos zoo goed als onmogelijk den welverschansten burg binnen te dringen. Althans weinigen bestonden het, nog minder slaagden. 't Was voor onze eeuw bewaard de eerste pogingen te zien doen, om den Islam op eigen erf aan te tasten en het »vernederd kruis" te herplaatsen in dat Oosten, 'twelk eens het eerst dat kruis als teeken der verlossing had begroet.

De grootste lof komt in dit opzicht onbetwistbaar toe aan de Amerikanen. Zij waren 't die 't eerst nu vijftig jaar geleden met een bepaald plan, met kracht en opoffering, een zending in het Oosten begonnen. Hoe hoog men ook wat door Schotten, Engelschen, Duitschers en Nederlanders ten deze gedaan is schatte, bij den eigenlijken Christelijken zendingsarbeid in 't Oosten staat Amerika vooraan.

En dit zegt veel, zeer veel.

In het algemeen loopt men bij elken zendingsarbeid gevaar van opeens te veel te willen en op een snel verloop te wachten, welks uitblijven dan vaak teleurstelt. 't Is ons alsof, wijl wij voortgaan, anderen geheel stilstaan. Men vergeet, dat het zelfs in het Westen eeuwen heeft geduurd, eer volken en toestanden werden wat ze thans zijn. Bovenal heeft men zich voor dergelijke haast en drift te wachten, wanneer het geldt den arbeid in het conservatieve, vasthoudende, schijnbaar versteende Oosten, zoo onveranderlijk als de mummies zijner pyramiden of de steenen goden uit zijn puinen opgedolven.

Daarbij komt echter het geheel eigenaardige en eenige van het arbeidsveld, waarop hij treedt, die den Islam in zijn veste, het Oosten, zelf aantast, en die in 't algemeen tot alle volk van het Oosten komt, met het Evangelie der genade in Christus Jezus.

Toen de Amerikanen voor 't eerst den voet zett'en in de Levant, het Morgenland, vonden zij daar drieërlei geloofsrichtingen, waarmeê te rekenen, waaronder te arbeiden viel. Het waren:

1. Het algemeen heerschend Mahomedanisme.
2. Het Jodendom.
3. Een bedorven Christendom.

De Islam, roemend in zijn grootsch verleden, gevoelde zich sterk in 't vertrouwen op zijn meerderheid, en verzekerd van zijn vermogen om den aanloop der Westersche beschaving te weerstaan, gelijk eens de wapenen der Westersche kruisvaarders. Wat het Westen bracht zou 't zij overwonnen, 't zij den Islam dienstbaar gemaakt worden.

De Joden, teruggetrokken, tot afzondering geneigd, door de Mahomedanen en de Oostersche Christenen beide veracht, beantwoordden die verachting met een haat, verscherpt door eeuwenlange onderdrukking. Zij waren zoo goed als ontoegankelijk.

De Christenen, als met afgunst bewarend wat hun nog restte van de overwinningen eertijds door de kerk behaald, staarden met verachting op 't kroost van het barbaarsche Westen, dat *hun* onderwijs kwam geven in het Christendom! Veeleer leeraars dan leerlingen achtten zij zich.

Het groote vraagstuk van de zending in de Levant was vijftig jaar geleden, allereerst, hoe zich een plaats te verzekeren, hoe post te vatten, vasten voet te verkrijgen. Nergens zag men een deur geopend, een ruimte om zich in te bewegen. Die moesten allereerst gezocht.

HOOGENBIRK.

Buitenland.

Frankrijk. Resultaten van het onderwijs in de »onafhankelijke zedeleer" in de openbare scholen.

In het jaar 1882 werd in Frankrijk de wet op het leeken-onderwijs doorgedreven. Inplaats van geestelijke broeders en zusters, die op de meeste scholen onderwijs gaven, moesten er leeken komen, en instede van onderwijs in den godsdienst, moest de zedeleer aan de jeugd voorgehouden. Dat men bedoelde een »onafhankelijke" zedeleer te doen onderwijzen, spreekt als het ware vanzelf. De meerderheid der volksvertegenwoordiging had immers het opzet, om den invloed der Roomsche kerk te fnuiken, en daarom moest het godsdienstonderwijs vervallen. Men kon zich het geval niet denken, dat er ook onderwijs gegeven kon worden in de beginselen van den godsdienst door menschen, die geen priesters zijn. Daarom beteekende de strijd voor het leeken-onderwijs, dat alles wat naar godsdienst zweemde, van de school moest geweerd, en daarvoor in de plaats gesteld een zedeleer, die niets met den godsdienst zou uitstaande hebben. Helaas, ook de toongevers in de Gereformeerde kerken, zoowel in de staats- als in de vrije kerken, toonden zich met de nieuwe regeling van 1882 ingenomen; men hoopte zekerlijk, dat de Roomsche kerk door de nieuwe wet een knak zou krijgen terwijl men voor het Protestantisme een tijdperk van nieuwen bloei zag aanbreken. Met smart moest men het wel aanzien, dat de meeste Gereformeerde scholen te gronde gingen; doch het offer van eigen scholen legde men gaarne neder op het altaar des vaderlands.

Hoe jammerlijk bedrogen is men uitgekomen!

Bij gelegenheid van de Parijsche tentoonstelling wilde men ook pronken met de Fransche schoolinrichting, en daarom besloten de machthebbenden, om aan alle directeurs en inspecteurs der volksscholen verslagen te vragen omtrent den toestand en de uitkomsten van het onderwijs in de zedeleer. Er werden 558 van die verslagen ingezonden, die blijken gaven van met nauwgezetheid te zijn opgemaakt en aan den deken der Parijsche Protestantsche faculteit, Fr. Lichtenberger, een modern theoloog, werd de taak opgedragen, om al die verslagen te ordenen en den hoofdinhoud in een bericht samen te vatten. Deze heeft zich van zijne taak gekweten, en zoo kwam een dik boekdeel in de wereld, waaruit men zien kan, welke uitkomsten men erkent verkregen te hebben door het onderwijs in een zedeleer, die met eenige godsdienstige belijdenis niets uitstaande heeft.

Dat de door den hoogleeraar Lichtenberger geconstateerde feiten velen teleurstellen, spreekt vanzelf; schoon hij zich voor het leeken-onderwijs blijft verklaren, moet hij erkennen, dat over het algemeen veel ontevredenheid, onklaarheid en oneenigheid ten opzichte van het onderwijs in de zedeleer heerscht. Den onderwijzers ontbreekt het op vele plaatsen aan de noodige overtuigingskracht of aan de gewenschte opleiding en bekwaamheid, om dit onderwijs te geven, en daarom heeft men het eenvoudig van het leerplan weggelaten. In Limoges wordt van 100 scholen in 60 geen onderwijs in de zedeleer gegeven; in Angoulême, Orléans enz. is de verhouding nog slechter. Dikwijls geeft men inplaats van in de zeden les in de burgerplichten. Toen een inspecteur aan een onderwijzer vroeg, welke deelen der zedeleer hij in de afgeloopen maand met de kinderen besproken had, kreeg hij ten antwoord: »Wij hebben over de ministeriën gesproken." Uit Bar sur Aube werd bericht: »Sommige onderwijzers meenen eene les in de moraal te geven, wanneer zij den kinderen de plichten van een gemeenteraad uiteenzetten. Eigenlijk is het onderwijs in de zedeleer afgeschaft. Men drijft politiek, terwijl de onderwijzer naar zijn gevoelen de plichten van den patriot en van den burger den kinderen voorhoudt." Uit Draguignon wordt geschreven: »De toekomst der school schijnt in gevaar door het slechte gehalte der onderwijzers." Uit Melun: »De onderwijzers moeten het slechte voorbeeld niet hebben, dat de hoogere ambtenaarswereld geeft; eerbied voor de hiërarchische autoriteit is noodwendig." Uit Auxerre, het vaderland van den man, die het meest heeft geijverd voor het tot stand komen van de wet op het leekenonderwijs, Paul Bert, kwam de volgende redeneering: »De onderwijzer is een ambtenaar; hij ziet, dat men door intrigues meer verkrijgt dan door verdienste; hoe zou men dan aan het geloof aan den plicht komen?"

Uit andere plaatsen komen weder andere mededeelingen; als gevolg van het onderwijs in de zedeleer werd gemeld: »Het kwellen van dieren heeft opgehouden. De grootere kinderen slaan de kleine niet meer. Diefstallen van het goed van het land en van de gemeente komen met meer zooveel voor. De plantsoenen der gemeente worden niet meer beschadigd. De kinderen liegen minder."

Het „zwarte punt" in het verslag, door den hoogleeraar opgesteld, wordt door dezen genoemd: het bedorven familieleven en het slechte voorbeeld van de ouderen. De Parijsche professor zegt daaromtrent: »Wanneer de maatschappelijke kring, waarin de kinderen leven, niet beter wordt, is het prediken van de zedeleer tevergeefsch." »Wat baat het, of men de kinderen al allerlei lessen geeft, terwijl de handelingen der ouders en leeraars daarmede in tegenspraak zijn?" »De ouders kennen slechts de moraal van het eigenbelang". »De kinderen moeten den ouders de groote schandalen, in de nieuwsbladen vermeld, voorlezen". »De ouders hebben geen tijd, om zich met de opvoeding der kinderen in te laten."

Dat dit over het algemeen zoo ongunstig bericht groot opzien gebaard heeft, is wel te begrijpen. De heer Lichtenberger is van oordeel, dat het den bedienaren van den godsdienst moet vrijstaan, in de schoollokalen godsdienstonderwijs te geven aan zulke kinderen, wier ouders dit verlangen. Deze hoogleeraar is dus van oordeel, dat het toedienen van een weinig zout *na* het eten den geheelen maaltijd goed kan maken. De heer De Pressensé geeft in den *Revue Chrétienne* toe, dat het onderwijs in de zedeleer absoluut ontoereikend is, wel wetend dat een zedeleer zonder Christelijken grondslag een onding is, waarvoor het officieele bericht, dat zegt, dat daar waar men van het geven van les in de zedekunde ernst maakt, de kinderen deze holle abstractiën lusteloos aanhooren, een nieuw bewijs levert. De Pressensé wil de school uit de handen der Roomsche geestelijke vereenigingen houden, maar aan de andere zijde ziet hij het gevaar in van de prediking eener onafhankelijke moraal; daarom wil hij, dat het onderwijs in de zedeleer van de school zal worden verwijderd, om het eigenlijk onderwijs zooveel mogelijk zedelijk opvoedend te maken. Maar hoe kan dat? Als men geen onderwijs in de zedeleer geven kan, hoe zal men het geven van ander onderwijs aan de bevordering van goede zeden kunnen dienstbaar maken? De Pressensé verlangt, dat men voor het godsdienstonderwijs buiten de schooluren meer speelruimte zal geven; dat men de bestaande Donderdags- en Zondagsscholen zal vermeerderen, daarbij de vrije scholen begunstigende, hetzij deze al dan niet een kerkelijk karakter dragen.